

La restauració de La Ricarda

Work in progress

La casa La Ricarda (1949-1963), d'Antoni Bonet, està en procés de restauració des de 1997. Quan vam rebre l'encàrrec d'aquesta feina, els autors del projecte ja feia uns quants anys que investigàvem l'obra de Bonet, en particular les edificacions en les quals l'autor havia utilitzat solucions amb voltes (especialment, les cases a Martínez, a l'Argentina, o la casa Berlingieri, a l'Uruguai, construïdes durant la dècada dels quaranta), fet que, a priori, ens permetia fitar la recerca de solucions. No obstant això, l'alt grau d'articulació entre experiència formal-espacial i la innovació tècnica que distingeix aquesta obra n'han condicionat notablement la restauració i ens han obligat a aprofundir-hi més intensament.

El primer pas va ser l'elaboració d'un informe diagnòstic sobre l'estat de les voltes de la coberta, al qual va seguir-ne un altre de més abast. La diagnosi d'aquest treball ens va indicar el nivell de gravetat de les diferents patologies i el grau d'urgència en la seva intervenció posterior. En una segona etapa, vam desenvolupar el projecte de restauració de les voltes, l'estat de les quals provocava una gran preocupació i, més endavant, el projecte de restauració de la fusteria exterior, de les instal·lacions en general i de l'estructura metàl·lica.

Durant el projecte de restauració de les voltes, es van mesurar i dibuixar els plànols necessaris per al coneixement de la seva geometria i dels detalls del seu sistema constructiu, i per establir-ne les bases dels estudis de camp, l'anàlisi i la proposta de restauració. El sistema constructiu de la casa incorporava una sèrie de parts: sabates i estructura soterrada de formigó armat, estructura de pilars metàl·lics, jàsseres de formigó armat, volta estructural de formigó armat tensada i alleugerida amb un *farcit intersticial* de totxanes de 9 cm de gruix, cambra d'aire i ventilacions, aïllament tèrmic, volta de coberta sobre envans de sostremort, impermeabilització asfàltica, revestiments amb estuc de calç, guixos, etc. Davant d'aquesta complexa solució, la dificultat més important va ser determinar i jerarquitzar els problemes que calia resoldre a partir de les visibles patologies que minaven la imatge de la casa i la seva habitabilitat: despenjaments d'estucs, filtracions importants d'aigua, fissures reològiques a la coberta, trencament del revestiment ceràmic, condensació als interiors per ponts tèrmics, rovellament i exfoliacions en l'estructura metàl·lica, desgast i envelliment de vernissos i pintures.

La investigació va deixar clar que, per sobre de la degradació i l'envelliment natural imputable al pas del temps, hi havia alguns problemes derivats d'errors d'execució d'alguns detalls projectats per Bonet i, fins i tot, alguna mancança projectual en la solució d'alguns aspectes. Cal assenyalar que, durant la realització de l'obra, Bonet residia a Buenos Aires i que, si bé visitava periòdicament l'obra —visita que acompanyava amb una documentació molt completa— el control diari quedava en mans del constructor, Emili Bofill, i el seu propietari, Ricardo Gomis, fet que en podria haver alterat alguns detalls.

Les diverses proves realitzades ens van permetre comprovar que els despenjaments de l'estuc i les esquerdes paral·leles a la superfície de la coberta eren provocades per la dilatació de les voltes i s'havien agreujat per la falta de juntes en les diverses intervencions anteriors. A més, les condensacions interiors eren derivades d'una ventilació insuficient de la cambra d'aire i dels ponts tèrmics a la zona dels desguassos, ja que els tubs de ventilació estaven obturats i la llana de fibra de vidre s'havia desplaçat cap a les parts més baixes de l'interior de la volta. L'objectiu del projecte es va centrar a restablir el funcionament dels aïllaments tèrmics i hidròfugs i en la reparació de les corrosions derivades de la condensació sobre l'armadura de la volta estructural, menys visibles,

però més greus des del punt de vista de l'estabilitat i de la supervivència de la volta i, per tant, de tota la casa. Això va comportar un procés de desmuntatge i reconstrucció de la volta exterior (no estructural), dins d'una premissa basada en el manteniment de l'aspecte exterior definit per les característiques constructives originals. Aquest procés va estar condicionat per la desaparició d'alguns materials del mercat de la construcció dels anys seixanta, com era el cas de les peces de gres salat de 12 x 12 de la casa Cucurny —avui desapareguda— que revestien les voltes; això va obligar-nos a fabricar-ne unes d'iguals, a càrrec del taller d'Antoni Cumella. Es van analitzar tres petites zones de les voltes per determinar-ne el color, la tonalitat i la lluentor i se'n van fer una sèrie de mostres, que van permetre definir les qualitats de les peces definitives. Al projecte, es van establir els detalls de troballes importants entre les diferents peces i es van restituir les juntes de dilatació entre la solera de base i el seu perímetre, entre els diferents panys de gres i entre els plans de gres i l'estuc definitiu, per evitar esquerdes futures, una de les patologies més presents i previsible. Les tasques de restauració de les voltes es va desenvolupar entre el mes de juny de 1999 i el mateix mes de 2000.

Aquesta premissa de «mínima intervenció aparent» es va mantenir en el projecte de restauració de la fusteria, les instal·lacions i l'estructura portant metàl·lica. Per organitzar la feina, es van agrupar les fusteries de La Ricarda segons els seus materials components: ferro, fusta (pi melis i om), alumini i llautó sulfuritzat. L'estudi es va iniciar amb un redibuix exhaustiu i minucios, escala 1:1, de cadascuna de les obertures i va ser aquest centenar de detalls el que ens va permetre entendre la forma, el funcionament, la composició material, l'estat de conservació i els orígens del deteriorament. En el cas de la fusteria de llautó —la principal i més elaborada de tota la casa—, era provocat per l'exfoliació i la destrucció per rovell de l'ànima de ferro, incorporada a l'interior dels muntants per reforçar-los mecànicament. L'augment de l'estructura interior esventrava la xapa de llautó sulfuritzat dels diferents perfils. Podem trobar fusteries de llautó en obres alemanyes, suïsses o nord-americanes del Moviment modern (els magatzems Petersdorf, de Mendelsohn, a Wrocław, o la casa Tugendhat i l'edifici Seagram, de Mies), però a Espanya era i és una tècnica molt poc comuna, fins i tot en les construccions de qualitat de l'època, i ho continua sent avui dia, motiu pel qual la restauració és tan complexa com la pròpia construcció original. Conseqüentment, i juntament amb altres decisions, la solució projectada va rebutjar l'opció d'una reconstrucció i menys encara la de "milliores" que impliquessin canvis de material, de secció o d'aparença, entenent que la restauració s'havia de fer amb el màxim nombre de peces originals i que les peces que calia incorporar-hi havien de respectar la geometria exterior de les originals. El març d'aquest any ha finalitzat la restauració del primer conjunt d'aquest tipus, fet que ens ha servit per acabar de sistematitzar la feina que calia fer. A més a més, s'han restaurat les fusteries de fusta (lamelles de protecció solar a la sala i pavelló independent i tancaments dels dormitoris), amb un procés de decapatge corrosiu, reintegració de parts fetes malbé i envernissat amb lasurs minerals. Finalment, avui dia s'està a punt d'iniciar la restauració de l'estructura metàl·lica.

A poc a poc, la casa recupera l'aura dels seus millors dies i l'esperit dels seus constructors; i la seva excel·lent arquitectura continua enlluernant els cada vegada més freqüents visitants.

Fernando Álvarez i Jordi Roig, arquitectes
abril 2003

